Komentarze OSW

OŚRODEK STUDIÓW WSCHODNICH NUMER 756 13.10.2026 www.osw.waw.pl

Własną drogą. Jak hartuje się tożsamość postkolonialnego Kazachstanu

Wojciech Górecki, Zuzanna Krzyżanowska

Współczesny Kazachstan staje się powoli państwem narodowym Kazachów, co pociąga za sobą zmiany w polityce tożsamości. Wprawdzie wciąż ma charakter wieloetniczny, jednak odsetek Kazachów oraz znajomość i znaczenie języka kazaskiego systematycznie rosną. Według spisu powszechnego z 2021 r. Kazachowie stanowili 70,4% ludności (w 2009 r. – 63,1%), a znajomość języka państwowego deklarowało 71,8% całej populacji[1]. Obecnie te wartości są zapewne wyższe. Wpływ na zmianę składu etnicznego państwa miały zarówno procesy demograficzne, jak i aktywna polityka władz, w tym repatriacje Kazachów, oraz oddolne inicjatywy społeczeństwa, m.in. na rzecz szerszego używania języka kazaskiego.

Obawy przed konfliktami na tle etnicznym i odwetem ze strony Rosji długo powstrzymywały Astanę przed dalej idącą kazachizacją sfery publicznej oraz próbami ograniczenia wpływów języka i kultury rosyjskiej. Punktami zwrotnymi stały się zamieszki w styczniu 2022 r., stłumione z pomocą interwencji Organizacji Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym, oraz pełnoskalowa agresja Rosji na Ukrainę. W obliczu zagrożenia bezpieczeństwa władze podjęły i kontynuują działania wzmacniające spoistość państwa. Realizują je konsekwentnie, choć ostrożnie, by z jednej strony uniknąć kryzysu w relacjach z Moskwą, z drugiej zaś – nie utracić kontroli nad uzyskującym podmiotowość i wymuszającym zmiany społeczeństwem.

W tych warunkach rozwija się debata o wielowiekowej zależności od Rosji, opisywanej przez pryzmat kolonializmu, choć samo to słowo pojawia się rzadko. Przestrzeń dla tej dyskusji wyznacza trójkąt, którego wierzchołkami są władze Kazachstanu, jego społeczeństwo oraz północny sąsiad, coraz częściej postrzegany jako zagrożenie dla kazaskiej państwowości.

Punkt wyjścia – Kazachowie mniejszością

W przededniu rozpadu ZSRR Kazachstan był jedyną republiką związkową, w której naród tytularny stanowił mniej niż połowę mieszkańców. Według ostatniego sowieckiego spisu powszechnego z 1989 r.

[1] *National composition, religion and language proficiency in the Republic of Kazakhstan. Results of the National Population Census of 2021*, Agency for Strategic Planning and Reforms of the Republic of Kazakhstan. Bureau of National Statistics, Astana 2023, stat.gov.kz.

OSW | 35 LAT

Ośrodek Studiów Wschodnich im. Marka Karpia
ul. Koszykowa 6a, 00-564 Warszawa
tel.: (+48) 22 525 80 00, info@osw.waw.pl
www.osw.waw.pl

REDAKCJA MERYTORYCZNA: Wojciech Konończuk, Karol Wasilewski
REDAKCJA: Adrianna Stawska-Ostaszewska, Szymon Sztyk
SKŁAD: Wojciech Mańkowski

Opinie wyrażone przez autorów analiz nie przedstawiają oficjalnego stanowiska władz RP.

jego odsetek wynosił 39,7% – przy 37,8% Rosjan, 5,8% Niemców i 5,4% Ukraińców[2]. W ówczesnej stolicy – Ałma-Acie[3] – Kazachów było tylko 22,5% (Rosjan – 59,1%)[4]. Za taki stan rzeczy odpowiadała represyjna wobec Kazachów polityka władz centralnych – najpierw carskich, a następnie sowieckich – połączona z sowiecką inżynierią społeczną (obejmującą przymusowe migracje), której Kazachstan był poligonem doświadczalnym.

> **W okresie carskim i sowieckim do Kazachstanu napłynęło – dobrowolnie lub nie – nawet 8,5 mln ludzi. W 1959 r. Kazachowie stanowili 30% ludności republiki (Rosjanie – prawie 43%).**

Do działań eksterminacyjnych należały: mordy na uczestnikach antyrosyjskiego powstania z 1916 r., fizyczna eliminacja przez bolszewików pierwszego pokolenia kazaskiej inteligencji, kilka fal sztucznie wywołanego głodu, wreszcie zaś – kolektywizacja połączona z przymusowym osiedlaniem koczowników oraz konfiskatą bydła, przeprowadzona w latach 1931–1933, która kosztowała życie co najmniej 2,5 mln ludzi. Według szacunków straty Kazachów mogły być proporcjonalnie wyższe niż w przypadku XX-wiecznych ludobójstw. Rozciągniętą na kilka dekad eksterminację miała przetrwać zaledwie jedna trzecia narodu (po uwzględnieniu możliwego przyrostu naturalnego oraz migracji uchodźczych Kazachów do państw ościennych)[5].

Na zmianę składu etnicznego Kazachstanu wpływ miały jednak przede wszystkim imigracje. W ostatnim ćwierćwieczu XIX wieku rozpoczęła się zorganizowana, wspierana przez carski rząd akcja osadnicza, w wyniku której na kazaskich ziemiach zamieszkało ponad 1,5 mln przesiedleńców. Kolejne miliony osiadły tam już w czasach sowieckich, przede wszystkim podczas dwóch kampanii: „zagospodarowywania nieużytków", czyli próby zamiany stepów w pola uprawne (rabunkowa gospodarka doprowadziła do erozji gleby i katastrofy ekologicznej), oraz industrializacji. Kazachstan stał się także miejscem deportacji narodów uznanych za zagrożenie dla sowieckiej władzy, m.in. Koreańczyków z Dalekiego Wschodu, Polaków z zachodu ZSRR oraz Niemców nadwołżańskich. Dołączyli do nich skazańcy osadzeni w licznych tamtejszych łagrach, którzy po odbyciu wyroku musieli pozostać na miejscu.

Po rosyjskim podboju do Kazachstanu, dobrowolnie lub nie, trafiło łącznie nawet 8,5 mln ludzi[6]. Według spisu powszechnego z 1959 r. Kazachowie stanowili zaledwie 30% ludności swojej republiki (Rosjan było wówczas 42,7%)[7]. Na dodatek ich populacja była rozsiedlona nierównomiernie – najmniej Kazachów zamieszkiwało tereny północne, przylegające do Rosji.

Takie warunki demograficzne powodowały, że integralność terytorialna Kazachstanu była podważana od samego początku istnienia państwa, które ogłosiło niepodległość 16 grudnia 1991 r. jako ostatnia republika ZSRR. Przodowali w tym rosyjscy politycy i publicyści. Jaskrawym przykładem takiego podejścia był Aleksandr Sołżenicyn, który wprost stwierdził, że północne tereny Kazachstanu powinny zostać od niego odłączone[8]. Czołowi rosyjscy politycy, w tym Władimir Putin i Dmitrij Miedwiediew,

---

[2] *Всесоюзная перепись населения 1989 года. Национальный состав населения по республикам СССР*, Демоскоп Weekly, demoscope.ru.

[3] Obecnie Ałmaty.

[4] A. Maryański, *Przemiany ludnościowe w ZSRR*, Warszawa, Kraków 1995, s. 191–203.

[5] M. Tatimow, *Kazachowie (analiza demograficzna – rys historyczny)*, przeł. Muchtar Tajżanow, „Za Uralem" [wydawnictwo OSW] 1995, nr 4(34); S. Cameron, *The Hungry Steppe. Famine, Violence, and the Making of Soviet Kazakhstan*, Ithaca, London 2018, s. 1–18.

[6] M. Tatimow, *op. cit.*

[7] Dane z ogólnozwiązkowego spisu powszechnego z 1959 r., Демоскоп Weekly, demoscope.ru.

[8] W eseju *Jak odbudować Rosję* z 1990 r. noblista pisał: „Jego [Kazachstanu] dzisiejsze ogromne terytorium zostało przez komunistów skrojone bez zastanowienia, jak popadło […]. Obecnie w całym rozdętym Kazachstanie Kazachów jest zdecydowanie mniej niż połowa. Ich rdzenną i stałą ojczyzną są tereny rozciągające się łukiem z daleka od wschodu na zachód prawie aż do Morza Kaspijskiego, rzeczywiście zasiedlone głównie przez Kazachów. I jeśli w tym zakresie zechcą się odłączyć, to Bóg z nimi". Cyt. za: A. Sołżenicyn, *Jak odbudować Rosję? Refleksje na miarę moich sił*, przeł. Juliusz Zychowicz, Kraków 1991.

podtrzymywali tezy o „sztuczności" Kazachstanu i braku tradycji państwowej także w następnych latach i dekadach (mimo że kraj jest formalnym sojusznikiem Rosji).

Nazarbajew: kazachizacja przez kazachstanizację

W takich okolicznościach priorytetem rządzących – na czele z pierwszym prezydentem Nursułtanem Nazarbajewem – stało się z jednej strony zapobieżenie konfliktom etnicznym, z drugiej zaś – zachowanie integralności terytorialnej państwa. Jako aksjomat przyjęto wielonarodowościowy charakter Kazachstanu i uprzywilejowaną pozycję języka rosyjskiego. W przeciwieństwie do innych państw poradzieckich władz nie legitymizował zatem etniczny nacjonalizm, lecz inkluzywna polityka, mająca zapewnić stabilność wieloetnicznemu społeczeństwu. Za granicą świadomie promowano Kazachstan jako „wspólny dom wielu narodów". Ze względu na kruchość postsowieckiego porządku długo nie nagłaśniano badań nad zbrodniami stalinowskimi i nie upamiętniano szerzej ich ofiar.

Aby zmniejszyć napięcia pomiędzy poszczególnymi narodami i grupami etnicznymi, Nazarbajew powołał Zgromadzenie Narodów Kazachstanu – ciało konsultacyjne złożone z przedstawicieli organizacji i stowarzyszeń mniejszości – i stanął na jego czele. Zgromadzenie obsadzało dziewięć miejsc w Mażylisie, ówczesnej izbie niższej parlamentu (od 2026 r. Kazachstan ma parlament jednoizbowy)[9]. Równocześnie prezydent zdecydowanie tłumił wszelkie przejawy separatyzmu, które w pierwszej połowie lat 90. XX wieku uwidaczniały się m.in. w deklaracjach i działaniach aktywistów kozackich[10].

> **W przeciwieństwie do innych państw b. ZSRR władz Kazachstanu nie legitymizował etniczny nacjonalizm, ale polityka inkluzywna, niwelująca napięcia w wieloetnicznym społeczeństwie.**

Promując obywatelski patriotyzm kazachstański, nie zaś narodowy kazaski, władze wzmacniały jednak także kazaski żywioł i jego pozycję w społeczeństwie. Służyło temu zwłaszcza przeniesienie w 1997 r. stolicy do Akmoły (obecnej Astany) – położonej na terenach tradycyjnie zdominowanych przez Rosjan i zrusyfikowanych przedstawicieli innych narodów, w tym Polaków. Napływ kazaskojęzycznej kadry urzędniczej do stolicy i miast obwodowych wpłynął na zmianę struktury etnicznej północy kraju. Aby w poszczególnych jednostkach administracyjnych Kazachowie nie stanowili mniejszości, kilkukrotnie zmieniano liczbę i granice obwodów. Pośrednio faworyzowano ich też w rekrutacjach na stanowiska urzędnicze, gdyż od kandydatów wymaga się znajomości języka państwowego.

Odwróceniu proporcji etnicznych sprzyjały większa dzietność Kazachów niż Słowian czy Niemców, emigracje przedstawicieli mniejszości narodowych oraz rządowy program powrotów Kazachów z zagranicy (z reguły nie znali oni rosyjskiego i byli kierowani na tereny, gdzie ludności kazaskiej było najmniej). Szacuje się, że w latach 90. XX wieku Kazachstan opuściła jedna czwarta Rosjan (ok. 1,5 mln), a masowe wyjazdy objęły również mniejszości ukraińską, niemiecką, żydowską i polską[11]. W latach 1991–2025 do kraju przyjechało z kolei ok. 1,2 mln Kazachów, przede wszystkim z Chin i Uzbekistanu[12].

---

[9] D. Zielińska, *Nowa konstytucja Kazachstanu: przygotowania do sukcesji i pozory demokratyzacji*, OSW, 18.03.2026, osw.waw.pl. Zgromadzenie Narodów Kazachstanu zostało rozwiązane z dniem 1 lipca 2026 r. Zastąpiła je Rada Ludowa (Halyk Kenesi). Zob. Y. Iskakov, *Understanding the People's Council, Kazakhstan's new advisory body*, Курсив, 9.07.2026, kz.kursiv.media.

[10] L. Szerepka, *Kozacy w Rosji Borysa Jelcyna (1989–1999)*, Warszawa 2020, s. 129–133.

[11] Na decyzję o emigracji ludności rosyjskojęzycznej wpływały: zapaść gospodarcza, lęk przed kazaskim nacjonalizmem i degradacją do poziomu obywateli drugiej kategorii oraz programy repatriacyjne historycznych ojczyzn, np. Niemiec. Zob. Z. Krzyżanowska, *Niech żyje młodość! Demografia państw Azji Centralnej*, „Komentarze" OSW, nr 684, 27.08.2025, osw.waw.pl.

[12] *Ibidem*.

Nazarbajew unikał decyzji, które wprost faworyzowałyby Kazachów oraz oddalałyby – realnie bądź symbolicznie – Kazachstan od Rosji. Wynikało to z obawy przed reakcją Moskwy, która potencjalnie mogłaby zaktywizować ruchy separatystyczne, a także z formacji samego prezydenta, który doszedł do władzy dzięki decyzji metropolii i był od niej zależny – jako sekretarz partii komunistycznej w latach 1989–1991.

Aby zapewnić stabilność zewnętrzną i integralność terytorialną kraju, Nursułtan Nazarbajew włączył Kazachstan w sieć postsowieckich inicjatyw integracyjnych.

O daleko posuniętej ostrożności Nazarbajewa (a potem jego następcy Kasyma-Żomarta Tokajewa) może świadczyć jego podejście do języka kazaskiego. W przeciwieństwie do innych byłych turkijskich republik ZSRR[13] Kazachstan do dziś odkłada zmianę alfabetu na łaciński. Choć pierwsza decyzja w tej sprawie zapadła w 2012 r., Astana nie dotrzymuje kolejnych terminów. Zgodnie z najnowszym planem proces zmiany zapisu języka kazaskiego ma się zakończyć w 2031 r. Obecnie w sferze publicznej funkcjonują równolegle dwa alfabety, a ostatecznej wersji kazaskiej łacinki wciąż nie ustalono. Dominujący jest nadal zapis w cyrylicy[14]. Same zapowiedzi zmiany alfabetu wywoływały w Rosji duże protesty[15].

Inne posunięcia pierwszego prezydenta miały charakter reaktywny, np. odpowiedzią na oświadczenie Władimira Putina, który po aneksji Krymu stwierdził, że to Nazarbajew stworzył państwo Kazachów, stały się huczne obchody 550-lecia kazaskiej państwowości (powstania Chanatu Kazaskiego) w 2015 r.

Aby zapewnić stabilność zewnętrzną, Nazarbajew włączył kraj do sieci postsowieckich inicjatyw integracyjnych, co miało uniemożliwić podważenie jego integralności terytorialnej przez inne stolice, zwłaszcza przez Moskwę. Kazachstan aktywnie uczestniczył we wszystkich tego typu przedsięwzięciach, a kilka z nich zainicjował: 21 grudnia 1991 r. w Ałmaty powołano rozszerzoną Wspólnotę Niepodległych Państw, a jesienią 2000 r. w Astanie – Euroazjatycką Wspólnotę Gospodarczą. Jeszcze w 1994 r. Nazarbajew wysunął pomysł powołania Unii Eurazjatyckiej. W przeciwieństwie do Federacji Rosyjskiej, dążącej do tworzenia ponadnarodowych organów władzy, Kazachstan występował jednak przeciw przekształcaniu projektów gospodarczych w platformę integracji politycznej z Rosją jako liderem i reprezentantem państw członkowskich. Dla Astany ważne było – i pozostaje do dziś – utrzymanie powiązań gospodarczych w sytuacji, gdy choćby ok. 80% kazachstańskiej ropy naftowej jest eksportowane przez terytorium Rosji[16].

Tokajew: umiarkowany postęp

Debata na temat przeszłości i jej współczesnych implikacji zaostrzyła się u progu obecnej dekady, wraz z tranzycją władzy pomiędzy Nazarbajewem a Tokajewem w 2019 r.[17] W tym samym roku przez państwo przetoczyła się fala prodemokratycznych protestów, z której wyłonił się ruch *Oyan, Qazaqstan!* (pol. Obudź się, Kazachstanie!). Był to jeden z pierwszych przejawów politycznej aktywności pokolenia wychowanego już w niepodległym państwie i pozbawionego reprezentacji w kręgach decyzyjnych. Jednym z głównych postulatów podczas protestów – obok odsunięcia Nazarbajewa od wpływu na

[13] Na alfabet łaciński przeszły wcześniej Azerbejdżan, Turkmenistan i Uzbekistan, przy cyrylicy pozostał obok Kazachstanu jedynie Kirgistan.

[14] О. Ғалымбек, *Kazakhstan Temporarily Bans Latin Script Signs*, InfoHub.kz, 19.08.2026.

[15] W. Górecki, *Coraz dalej od Moskwy. Rosja wobec Azji Centralnej*, OSW, marzec 2014, osw.waw.pl.

[16] J.K.C. Daly, *Kazakhstan Faces Oil Export Challenges Amid Russia's War Against Ukraine*, Jamestown, 15.05.2025, jamestown.org.

[17] Po ustąpieniu z funkcji prezydenta Nazarbajew pozostał na czele m.in. Rady Bezpieczeństwa Kazachstanu i partii rządzącej oraz objął honorowe stanowisko Lidera Narodu. Zob. M. Marszewski, *Kazachstan: drugi etap kontrolowanej sukcesji*, OSW, 12.06.2019, osw.waw.pl.

państwo – było zwiększenie partycypacji społecznej i uniezależnienie się od Rosji. Aktywiści świadomie posługiwali się w komunikacji głównie językiem kazaskim[18].

> **Władze Kazachstanu uznały pełnoskalową agresję Rosji na Ukrainę za groźny precedens, mogący posłużyć do podważenia granic także innych państw postsowieckich.**

Cezurą w najnowszej historii Kazachstanu stały się rozruchy ze stycznia 2022 r., w których zginęło ponad 200 osób. Zapisały się one w pamięci zbiorowej jako „krwawy styczeń" (kaz. *Qandy Qantar*). Zaczęły się od spontanicznych masowych protestów na zachodzie kraju po podwyżce cen gazu LPG, lecz wkrótce objęły cały kraj, a do żądań ekonomicznych dołączyły polityczne. Kolejnym etapem rewolty stały się zamieszki na dużą skalę, podczas których rebelianci opanowali m.in. lotnisko w Ałmaty. Najprawdopodobniej sprowokowali je przeciwnicy Tokajewa z kręgów elity władzy.

Zajścia zakończyła interwencja zbrojna zaproszonej przez prezydenta misji Organizacji Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym, czemu towarzyszyły aresztowania kierownictwa Komitetu Bezpieczeństwa Narodowego, jak się okazało nielojalnego wobec Tokajewa. W efekcie wydarzeń Nazarbajew został całkowicie wykluczony z życia politycznego, a pełnię władzy przejął prezydent Tokajew, który nie dysponował jednak szerszym zapleczem politycznym ani liczącymi się aktywami finansowymi. Choć po ustabilizowaniu sytuacji w kraju zajął się wybiórczym rozliczaniem nielojalnych członków elity władzy, to nie zdecydował się na szerzej zakrojone represje wobec społeczeństwa[19].

Kolejny wstrząs społeczny spowodowała pełnoskalowa agresja Rosji na Ukrainę z lutego 2022 r. Władze Kazachstanu zinterpretowały ją jako groźny precedens, mogący posłużyć do podważenia ich własnych granic w rzekomej trosce o rosyjskojęzyczną mniejszość. Takie obawy wzbudzały wypowiedzi rosyjskich polityków, np. Dmitrija Miedwiediewa, który w sierpniu 2022 r. napisał w mediach społecznościowych, że Kazachstan to sztuczne państwo zajmujące dawne rosyjskie terytoria (wpis szybko usunięto).

W odpowiedzi władze w Astanie podjęły szereg działań o charakterze tożsamościowym, mających wzmocnić odporność państwa. Były to m.in.: znaczne zwiększenie środków na realizowany od kilku lat archeologiczny projekt inwentaryzacji zabytków kultury materialnej Kazachstanu (nacisk kładzie się na północne obszary kraju, a znaleziska mają dowieść, że tereny te zamieszkiwali przodkowie dzisiejszych Kazachów); dubbingowanie rosyjskich filmów w kinach; ograniczenie współpracy z rosyjskimi ośrodkami akademickimi.

Posunięcia te mają swój ciężar polityczny i spotykają się z negatywną reakcją Rosji oraz naciskami z jej strony, co z kolei skłania Astanę do okresowej korekty kursu. Ważnymi tematami wizyty Putina w listopadzie 2024 r. były status języka rosyjskiego oraz sytuacja rosyjskojęzycznej ludności w Kazachstanie (Tokajew przedstawił siebie jako gwaranta jej praw). W jej trakcie zapowiedziano otwarcie nowych szkół z językiem rosyjskim oraz filii uniwersytetu MGIMO[20]. Z wciąż przygotowywanego na 35-lecie niepodległości Kazachstanu (grudzień 2026 r.) siedmiotomowego dzieła o historii kraju miano w ostatniej chwili usunąć pojęcie „kolonializm" w odniesieniu do polityki Rosji wobec Kazachstanu i zastąpić słowo *aszarszyłyk* (kaz. *asharshylyq*), używane do opisu głodu ludobójczego (zagłodzenia)

[18] D.T. Kudaibergen, *The Kazakh Spring. Digital Activism and the Challenge to Dictatorship*, Cambridge University Press 2024, s. 169–193.

[19] W. Górecki, *Pierestrojka Tokajewa. Kazachstan wobec wyzwań wewnętrznych i zewnętrznych*, „Komentarze OSW", nr 456, 21.06.2022, osw.waw.pl.

[20] M. Popławski, *Niejednoznaczny sojusz: Putin w Kazachstanie*, OSW, 4.12.2024, osw.waw.pl.

z lat 1931–1933, mniej emocjonalnie nacechowanym wyrazem *aszarszyk* (kaz. *asharshyq*), oznaczającym zwykłe uczucie głodu[21].

> **Kazaskie władze pozostają pod ciągłą presją bardziej narodowo świadomych warstw narodu, które domagają się dalej idącej kazachizacji państwa.**

Politykę kazachstańskich władz zmierzającą do wzmocnienia komponentu kazaskiego w społeczeństwie, zwiększenia podmiotowości Kazachstanu w relacjach z Rosją oraz wykreowania nowej narracji państwotwórczej można zatem określić mianem ograniczonego postępu. Władze kierują się też być może obawą, by w przyszłości nie utracić kontroli nad islamem, który stanowi dla kazaskiej tożsamości narodowej bardzo ważny punkt odniesienia.

W tym kontekście warto podkreślić konsekwentną linię Tokajewa w odniesieniu do agresji Rosji na Ukrainę. Astana zachowuje wobec wojny neutralność i uznaje ukraińską integralność terytorialną. Na forum ekonomicznym w Petersburgu w czerwcu 2022 r., podczas dyskusji panelowej z udziałem Putina, kazaski przywódca stwierdził, że nie uzna samozwańczych republik Donbasu. Z kolei w lipcu 2026 r. w trakcie spotkania w Omsku Tokajew zaapelował do Putina o zakończenie wojny i nazwał śmierć młodych ludzi „wstydem", co wywołało nerwową reakcję rosyjskiego dyktatora. Tego rodzaju wypowiedzi prezydent kieruje tyleż do odbiorców za granicą – komunikując pozycję Astany wobec wojny – co do kazaskiej części kazachstańskiej opinii publicznej, aby przekonać ją, że władza mówi jej głosem (odbiorcy mediów kazaskojęzycznych w większym stopniu wspierają Ukrainę).

Kazaskie władze pozostają pod ciągłą presją bardziej narodowo świadomych warstw narodu, które domagają się dalej idącej kazachizacji państwa. Powodem krwawo stłumionych masowych protestów w Kazachstanie w grudniu 1986 r. – pierwszych „pierestrojkowych" zamieszek w ZSRR – było mianowanie na stanowisko I sekretarza Komunistycznej Partii Kazachstanu nie Kazacha, lecz Rosjanina. W kolejnych dekadach presja społeczna ze strony środowisk związanych m.in. z czasopismami „Araj" i rosyjskojęzycznym „Mysl" wymuszała na władzach konkretne posunięcia – np. zmianę sowieckiego nazewnictwa miejsc w przestrzeni publicznej.

W poszukiwaniu nowych interpretacji: trudne słowo na „k"

Po pełnoskalowej agresji na Ukrainę dyskusja o miejscu Rosji carskiej i komunistycznej w historii Kazachstanu na dobre zakorzeniła się w debacie publicznej. W narracji tej Rosję zaczęto coraz śmielej przedstawiać jako siłę kolonizującą narody Azji Centralnej, w tym Kazachów[22]. Samo słowo „kolonializm" nie jest jednak jeszcze używane bezdyskusyjnie.

Debata czerpie z przełomu tożsamościowego, który dokonał się na Ukrainie[23], oraz ze studiów postkolonialnych, popularnych we współczesnej światowej humanistyce. Toczy się zwłaszcza w mediach społecznościowych. Przy czym w przekazie tym – ze względu na ostrożność polityczną oraz skupienie na historii – rzadko występują hasła reorientacji współczesnej polityki państwa, np. rozluźnienia sojuszniczych więzów Astany z Moskwą.

Podstawą dekolonizacji Kazachstanu miałaby być przebudowa pamięci historycznej – reinterpretacja roli Rosji w historii, wypełnienie „białych plam" i poszukiwanie nowych wzorców dla państwowości.

---

[21] Informacja udzielona analitykom OSW podczas wizyty studyjnej w Kazachstanie w sierpniu 2026 r.

[22] B. Kassymbekova, E. Marat, *Time to Question Russia's Imperial Innocence*, „PONARS Eurasia Policy Memo", nr 771, 27.04.2022, ponarseurasia.org.

[23] J. Rogoża, *Nowa Ukraina. Przełom świadomościowy za najwyższą cenę*, „Komentarze OSW", nr 492, 22.02.2023, osw.waw.pl.

Wiąże się to z rozprawieniem się z mitami wywodzącymi się z historiografii rosyjskiej i sowieckiej, w tym ze stereotypami, także na własny temat[24]. Najważniejszym z nich jest opowieść o pozytywnej roli Rosji w modernizacji terenów współczesnego Kazachstanu, bez dostrzegania kosztów.

W dyskursie tym dowartościowuje się Chanat Kazaski (1465–1847) – jako przykład kazaskiej proto-państwowości – oraz miejscowe prądy intelektualne, takie jak dżadydyzm – dziewiętnastowieczny reformatorski ruch muzułmański. Coraz pozytywniej postrzega się też postać Dinmuchammeda Kunajewa, w latach 1964–1986 I sekretarza miejscowej partii komunistycznej. Okres, gdy był u władzy, kojarzy się ze stabilnością i rozwojem republiki. Odwołanie go ze stanowiska doprowadziło do wspomnianych spacyfikowanych protestów w 1986 r. (w 2022 r. miasto Kapszagaj przemianowano na Konajew[25]). Do panteonu narodowego wprowadzeni zostają liderzy Ałasz Ordy, kazaskiej autonomii istniejącej w latach 1917–1920, późniejsze ofiary Wielkiego Terroru[26]. Nowe odczytanie historii czyni z Nazarbajewa i Tokajewa kontynuatorów dzieła wielkich poprzedników, nie zaś twórców państwa.

> **Nowe odczytanie historii czyni z prezydentów Nazarbajewa i Tokajewa kontynuatorów dzieła wielkich poprzedników – w tym wodzów Chanatu Kazaskiego – a nie twórców państwa.**

Podsumowanie i prognoza

Proces budowy tożsamości narodowej i państwowej w Kazachstanie zachodzi od 1991 r., a wpływały nań przemiany demograficzne, językowe i tożsamościowe. Do czasu odsunięcia prezydenta Nazarbajewa od władzy to aparat państwa sterował projektem tożsamościowym, choć nie należy zapominać o silnej kazaskiej presji oddolnej. To zmieniło się w okresie prezydentury Tokajewa – dojrzało nowe pokolenie, gotowe na rewizję dotychczasowych schematów, co uwidoczniło się też w kulturze popularnej, w coraz większym stopniu kazaskojęzycznej (np. popowy zespół Ninety One, który wziął nazwę od roku uzyskania przez Kazachstan niepodległości).

Postulaty dekolonizacji rozwinęły się w reakcji na rosyjski atak na Ukrainę. Po agresji władze rozszerzyły działania służące umacnianiu języka kazaskiego, pamięci historycznej i symboliki państwowej. Zmianom w polityce wewnętrznej towarzyszyła większa gotowość do publicznego akcentowania odrębności interesów Kazachstanu od interesów Rosji. Ostatecznie jednak przeważyła chęć uniknięcia pogorszenia relacji z Moskwą.

Nałożyły się na to kalkulacje, że Rosja nie przegra wojny z Ukrainą. Skłoniło to Kazachstan do sekurytyzacji polityki wewnętrznej – wyciszania nastrojów antyrosyjskich i wstrzymywania się od sprzeciwu wobec kulturowo-historycznych postulatów północnego sąsiada, przy akcentowaniu własnych sukcesów. Jednocześnie przekaz do społeczeństwa w języku kazaskim jest radykalniejszy niż ten po rosyjsku, np. w tym pierwszym Rosję otwarcie określa się jako agresora.

Najprawdopodobniej przemiany tożsamościowe dokonujące się w ostatnich latach utrzymają dotychczasowy kierunek. Dyskurs dekolonizacyjny jest przejawem głębszej transformacji i upodmiotowienia się społeczeństwa. Sprzyjają temu korzystne dla narodu tytularnego tendencje demograficzne. W dającej się przewidzieć przyszłości Kazachstan nie stanie się jednak kazaskim „projektem narodowym"

---

[24] Zob. A. Mustoyapova, *Decolonization of Kazakhstan*, Singapore 2023; А. Бисенова (red.), *Qazaqstan, Казахстан, قازاقستان: лабиринты современного постколониального дискурса*, Tselinny Publishing, Алматы 2023.

[25] Nazwę miasta, które do 2022 r. nazywało się Kapszagaj, oddajemy w transkrypcji z języka kazaskiego (Qonaev, Қонаев), podczas gdy nazwisko jego patrona zapisujemy w utrwalonej polskiej formie, wywodzącej się z transkrypcji z rosyjskiego (Кунаев). W obu przypadkach chodzi o tego samego Dinmuchammeda Kunajewa.

[26] K. Smagulova, *Echo of Alash-Orda in XXI Century: Influence and Connection with Modernity*, Central Asian Bureau for Analytical Reporting, 3.02.2022, cabar.asia.

na wzór Kirgistanu czy Turkmenistanu. Rządzący będą musieli na bieżąco reagować na napięcia pomiędzy rosyjską mniejszością a kazaską większością, które mogą być rozgrywane przez Moskwę. Obok nabrzmiałych kwestii socjalnych to najważniejsze wyzwanie dla państwa – wpływające na jego relacje z Rosją.

Mimo że przemiany w społeczeństwie długofalowo uodparniają je na rosyjską neokolonialną i imperialną wizję świata, rządzący krajem będą w bieżącej polityce unikać konfliktów z Rosją, co będzie od nich wymagało dużej elastyczności. Możliwe są symboliczne ustępstwa Astany wobec Moskwy w obszarze kulturowo-historycznym (np. powrót do parady 9 maja), jednak obudowane „narodowym" sztafażem (uwypuklenie zasług żołnierzy kazaskich). Elita, na czele z Tokajewem, w dużo większym stopniu niż kazaska część społeczeństwa kraju będzie nadal (zmuszona) uwzględniać wrażliwość Moskwy.